

Začiatkom tohto roku zomrel po dlhej chorobe známy nemecký filozof Karl Jaspers. V jeho osobe stratila západná filozofia jedného zo svojich najsvojráznejších mysliteľov. V jeho spôsobe uvažovania sa stretajú prvky Kantových myšlienok, snaha o absolútnu otvorenosť a nezáväznosť filozofického myslenia a existencialistickou požiadavkou naprostej angažovanosti. To všetko sa spája do premysleného systematického celku existenciálnej filozofie, azda jediného v dejinách tohto hnutia. Pôsobivosť originálnej syntézy a iste nie na poslednom mieste i brilantný a ľudsky sa prihovárajúci štýl filozofa mali za následok jeho veľkú publicitu. Jeho diela vyšli v obrovských nákladoch a sú preložené do mnohých jazykov, nevynímajúc ani ázijské oblasti.

Jaspers začal študovať právo, neskoršie prešiel na medicínu. Pred prvou svetovou vojnou už pôsobí ako asistent na psychiatrickej klinike v Heidelbergu (1908 až 1915). Vrodená choroba nútila Jaspersa orientovať svoje záujmy na oblasť teoretického bádania. Roku 1913 ako tridsaťročný prekvapuje verejnosť knihou *Allgemeine Psychopathologie* (zatiaľ vyšlo 6 vydaní práce). Zavádza tzv. biografickú metódu do psychiatrie, skúmajúcu nemoc ako časť histórie ľudského života a ako prvý používa fenomenologické výskumné postupy, pomocou ktorých sa snaží zachytiť, „čo pacient skutočne prežíva“ (výskum schizofrenických pacientov). V duševných chorobách odhaľuje bytostnú potrebu človeka zachovať svoju autenticitu. Tak sa dostáva k „existenciálnej“ problematike, ktorá sa stala ťažiskom jeho celoživotného bádateľského záujmu. Na *Všeobecnú psychopatológiu* nadväzuje ďalšia významná Jaspersova práca *Psychologie der Weltanschauungen* (1919). Pojem „svetonázoru“ chápe v zmysle celkových rámcov alebo horizontov, ktoré predstavujú to, „čo je u človeka konečné a úplné, a to

jednak subjektívne ako skúsenosť, sila a presvedčenie, jednak objektívne ako svet formovaný objektmi“. V práci postuluje „duchovné typy“ (Geistestypen) ako možnosti ľudskej existencie a analyzuje tzv. „hraničné situácie“ ako stavy obnažujúce ľudskú autenticitu.

V ďalších rokoch sa Jaspersov záujem presunul jednoznačne smerom k filozofii. Ako profesor filozofie začal pôsobiť v Heidelbergu a po druhej svetovej vojne r. 1948 v Basileji. K jeho najvýznamnejším filozofickým prácam patria *Philosophie* (1932, 3. zväzky: I. *Philosophische Weltorientierung*, II. *Existenzerhellung*, III. *Methaphysik*), *Vernunft und Existenz* (1935), *Nietzsche* (1936), *Von der Wahrheit* (1947), *Vom Ursprung und Ziel der Geschichte* (1949), *Die grossen Philosophen* (I. diel, 1957), *Der philosophische Glaube angesichts der Offenbarung* (1962).

Podľa Jaspersa existujú dve základné dimenzie filozofie. Jednou je skutočnosť v zmysle objektov, v zmysle objektívnej, overiteľnej pravdy. V tejto dimenzii sa pohybuje rozum (Vernunft) a jeho produkt — veda. Druhou je ľudská subjektivita, autentičnosť, vnútorný svet človeka, žijúceho v rozmeroch možnosti, slobody sebatvorenia, svet neprístupný objektívnemu pozorovaniu, svet, v ktorom dochádza k osobnej asimilácii pravdy. Je to dimenzia *ľudskej existencie* (Existenz). Aby filozofia mohla skúmať otázku o povahe a podstate bytia, obidve dimenzie musia byť v jednote, musia sa navzájom predpokladať a dopĺňovať. Obidve totiž špecifickým spôsobom participujú na bytí, sú jeho konkrétnym výrazom, sú zdrojom komunikácie s bytím.

Ľudská existencia predstavuje rovinu skutočnosti, ktorá je neprístupná racionálnej analýze, pozorovaniu a vedeckému overovaniu. Je nespredmetniteľná, neprevediteľná na vonkajší výraz, na konceptuálny aspekt, je nevyjadriteľná vo vše-

obecných znakoch. Z existenciálneho bytia vylučuje Jaspers každú predmetnosť a objektívnosť, aby ukázal, že podstata ľudskej existencie je čistou *možnosťou*, ktorá určuje nie to, čo som, ale to, čím sa stávam, čím mám byť ako jedinečná, autentická bytosť. Preto ľudskú podstatu definuje tiež ako *možnú existenciu*, teda ako potenciálnu existenciu. Ľudská podstata je vyjadriteľná iba v slobode, iba vo vzťahu k sebe a k bytiu vcelku (transcendentnu). Kým objektívna skutočnosť, predmetný svet sú vymedzené kauzálnymi vzťahmi, ľudská existencia je vymedzená kategóriami *historizmu* (Geschichtlichkeit) a *slobody*. Historizmus znamená jednotu danosti a možnosti, slobody a nevyhnutnosti, časovosti a večnosti, znamená existovať v konkrétnej, historickej situácii, „tu-teraz“, pod zorným uhlom nadčasovosti, večnosti.

Určujúcim znakom existencie je podľa Jaspersa *sloboda*. Existencia a sloboda sú jedno a to isté. Som existenciou do tej miery, do akej odmietam byť vecou, do akej miery realizujem slobodu pri voľbe možnosti sebatvorenia. Sloboda však nie je negáciou determinizmu, nie je prejavom indeterminizmu. Absolútna sloboda neexistuje, je čistou abstrakciou, ktorej v skutočnosti nič nezodpovedá. Slobodu totiž nerealizujem v myslení, v abstraktnej sfére uvažovania, ale v žití, v existovaní, teda v konkrétnej sfére bytia, v ktorej som súčasne ako danosť a možnosť. Sloboda je takto jednotou nevyhnutnosti a možnosti slobodne voliť, rozhodovať sa.

Absolútne limity ľudskej slobody Jaspers nazýva *hraničnými situáciami*. Medzi hraničné situácie zaraďuje: „... skutočnosť, že som vždy v situácii, že nemôžem žiť bez konfliktov a utrpenia, že sa nevyhnutne stávam vinným, že musím zmrieť.“ Byť v hraničnej situácii a existovať je podľa Jaspersa jedno a to isté.

Človek vo svojom existenciálnom rozmere je sám sebe obklopiteľom. Nemôže vystúpiť zo seba, prekročiť seba, žiť mimo svojho historického vedomia, historickej situácie. Obklopujúce (das Umgreifende) znamená, že naše poznanie je možné iba z určitého horizontu, že naše bytie je iba jednou vymedzenou formou bytia medzi inými možnými formami alebo spôsobmi bytia. Obklopujúce je však to, v čom je všetko obsiahnuté, i my sami ako jeden z jeho druhov. Bytie obklopujúceho ako celok je *transcendentnom*, je neobklopiteľným bytím, zdrojom všetkých možných horizontov. Transcendentno je vlastným predmetom metafyziky. Pretože je absolútne nepredmetné, skryté, tajomné, cesta k nemu vedie cez totálnu negáciu logických spôsobov myslenia. Transcendentno ako metafyzická skutočnosť sa nám približuje v mýtoch, v teológii a vo filozofii. Pojmy, s ktorými pracujú, sú v skutočnosti *šiframi*, ktoré má metafyzika lúštiť a transponovať do bežnej reči. Pojmom transcendentna sa Jaspersova filozofia dostáva do bezprostrednej blízkosti Plotinovej nábožensko-mystickkej filozofie.

Evelína Bodnárová